

LEBRIS

We know
books

Editor: Vasile Burlui

Redactor: Paul Gorban

Coperta: Oana Iacob

Tehnoredactare: Ștefan Balan

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

POPESCU, N.D

Tunsu Haiducul / N.D. Popescu. - Iași : Cartea Românească

Educațional, 2021

ISBN 978-606-057-154-4

821.135.1

N.D. POPESCU

TUNSU HAIDUCUL

Grupul Editorial Cartea Românească Educațional

Copyright © Editura Cartea Românească Educațional,

Iași – 2021

Adresa: IAȘI, Bd Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 2 – 700124.

www.ecredu.ro

 ECREDU

CURPINS

Paracliserul de la Sf. Gheorghe.....	5
II. Sacrilegiul.....	13
III. Stăncuța.....	19
IV. Butca zlătăreanului.....	29
V. Geambașii.....	37
VI. În gheara haiducilor.....	50
VII. Buțile cu vin.....	62
VIII. Tunsu căpitan de haiduci.....	69
IX. Banul lordache Filipescu și vornicul Furtună.....	79
X. Masa de la Câlniștea.....	90
XI. Dreptatea lui Tunsu.....	96
XII. Tunsu în cursă.....	112
XIII. Stanca și Tudor.....	122

XIV. Hi, Bălăne.....	129
XV. Tunsu mort.....	139
XVI. Conclusiune.....	145
Cântecul lui Tunsu.....	147
Mult mi-e dor.....	149
(Doină).....	149

We know
books

I

Paracliserul de la Sf. Gheorghe

Într-o noapte întunecoasă și ploioasă din toamna anului 1820, pe când străzile și casele capitalei se aflau adâncite într-un becisnic întunec, printre prăfuitele geamuri ale chiliei paraziserului de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi se zărea încă licărind o slabă lumină fâlfâitoare care aci se închidea de tot și aci răspândea o lumină vie întocmai ca o candelă aproape de stins.

Acea chilie se afla situată în curtea bisericii în partea unde se vindeau până mai deunăzi cruci și monumente de morminte. Ea se învecina de o parte cu strada în care răspundea o ferestruie strâmtă și zăbrelită și în alta cu chilia deftereului¹, nu departe de locuințele celorlalți servitori al sfântului lăcaș. Pe dinafară părea a fi curățică, căci dăscălița și defteroaica erau femei harnice, care când spoiau pentru ele dădeau cu bidineaua și pe pereții vecinului, ca să nu facă murdăria

¹ defteréu (-éi), s. m. – Dirijor de cor (de biserică) de grad inferior. Ngr. δευτερεύων „de mâna a doua” (Tiktin). Sec. XIX, înv.

acestei chilii o pată la extremitatea plăcutului exterior al locuințelor lor; pe dinăuntru însă era un monument de necurătenie.

Închipuți-vă niște pereți înnegriți de fum și praf, pătați de untdelemn, brăzdați cu dungii de mucuri de luminare stinse pe zid; un tavan plin de case de păianjen prăfuite și de depozite negre gălbinoase de fum, o pardoseală care nu se mai cunoștea dacă a fost de cărămidă sau pământ, semănată cu gropi și movilițe tot mai bune de-a scrânti picioarele îndrăznețului, care ar fi intrat înăuntru fără băgare de seamă, și niște geamuri care n-au fost spălate de cine știe câte zeci de ani, din care cauză își pierduseră chiar transparența.

Mobilierul era cu totul în acord cu starea interiorului; în partea despre fereastră se afla un pat de scânduri fără de păreți pe care era așternută o velință vârgată, veche, ruptă și murdară. În colțul patului despre fereastră era aruncată cam într-o doară o perină de paie îmbrăcată cu o materie care altă dată trebuia să fi fost albă, dar care de uzare și nespălare își schimbase fața într-o culoare galbenă-vânăță-negricioasă. La celălalt colț se afla o lădiță verde cu flori vechi și odorogită și în partea despre părete o perină lungă de paie îmbrăcată cu un material de lână vârgată. Lângă pat, în dreptul ferestrei, se afla o masă albă de lemn în trei picioare, pe care se afla o oală mare, plină cu drojzii de untdelemn, un sfeșnic de pământ în care ardea o vâpăiță de cârpă unsă cu untdelemn, o pereche de călimări de lemn negru, o sticlă de chinovar roșu și vreo trei cărți de psaltichie; lângă masă spre ușă, un scaun de lemn fără de pereți pe care sta un lighean de pământ, sub el o

oală cu apă și în colțul celuilalt perete, pe un alt scaun, un mangal de pământ deasupra căruia câțiva tăciuni aprinși răspândeau în casă în loc de căldură un nor gros de acid carbonic și un miros nesuferit și ucigător.

Mijlocul acestei case era ocupat de mai multe oale și clondire și un maidăr mare de mucuri de lumânări, lângă care sta pe un scăunel un personagiu, care strecura printr-o cârpă untdelemn, turnându-l dintr-o oală într-alta și apoi în clondire.

Acest personagiu era chiar stăpânul acelei somptuoase locuințe, adică chiar Ioniță Tunsul, parazitul de la Sf. Gheorghe Vechi; el pe atunci era în vârsta aceia în care omul părăsește cu totul aerul copilăresc, spre a lua o înfățișare curat bărbătească, adică călcase peste al douăzeci și patru de ani.

Fizionomia sa nu era nici urâtă, nici frumoasă, dar avea o înfățișare care te înfiora când o vedeai pentru prima oară, mai cu seamă ochii. Iată portretul său: un cap puțin cam lătăreț la creștet, un păr negru, des ca peria, aspru și tuns soldățește, niște ochi care deși mici, sub fruntea lui cea lată și sub sprâncenele sale dese și bine arcuite păreau a fi foarte mari și pătrunzători, mai cu seamă când îi rotea în cap și-i arunca repede într-o parte; un nas cam lat și ridicat nițel în sus, niște buze lăticele umbrite de niște mustăți negre și dese, o barbă mică și stufoasă, un mijloc și o înfățișare impunătoare, iată întregimea portretului eroului nostru pe care preoții, și după ei toată lumea, îl numea Ioniță Tunsu, din cauză că în loc de-a purta părul, ca toți camarazii săi, lung și pletos pe spate, îl purta cum spuneam mai sus, tuns până la piele.

La îmbrăcăminte însă se aseamnă întocmai cu camarazii săi din acea epocă, adică în cap purta un cauc² de lână verde soios și terfelit, pe corp un antieriu de dimicaton³ albastru vărgat cu galben, lung până la genunche, rupt, murdar și jerpelit, la mijloc era încins cu un brâu de pambriu⁴ împestriat cu fel de fel de flori și colori, și în picioare purta o pereche de iminei⁵ scâlciată ca val de lume.

După ce sfârși cu strecuratul untdelemnul, se puse a număra lumânările și-a le drămui cu ochii și mâna și după aceea se sculă în sus cu un aer plin de nemulțămire și începu să murmure cu năcaz:

— Degeaba toată strădania mea! Din nimic, tot nimic iese; cu mucuri de lumânări furate din biserică și cu untdelemn scurs de prin candelile nu se pricopsesc e un om ca mine. Aici nu e mai mult de șase ocale de lumânări și trei ocale de untdelemn; ce să prind pe ele?

² cauc, cauce, s. n. 1. Potcap purtat de călugări. 2. Acoperământ de cap, înalt și rotund, făcut din pâslă, pe care îl purtau în trecut boierii și, uneori, femeile. – Din tc. *kavuk*.

³ dimicaton s. n. [At: ALECSANDRI, T. 432 / V: micaton / Pl: ~uri / E: fr *demi-coton*] (Frm; rar) Țesătură de bumbac, cu lustru, folosită la căptușirea hainelor Si: (înv) percalină.

⁴ pambriu s.n. 1. stofă de merinos; *giubea de pambriu albastru* NEGR.;

2. testemel (în Vlașca). [Origine necunoscută].

⁵ iminei s. m. p. [At: I. GOLESCU, C. 181 / V: ~nii / E: tc *yemeni*] (Iuz)

1 Pantofi de modă turcească, cu căputa înconjurând călcâiul, făcuți din marochin și purtați odinioară de boieri. 2 Jumătăți de ghețe. 3 Pantofi cu vârful ascuțit, purtați în trecut de țărani.

4 Opinci cu talpă de lemn.

Zece rubiele⁶ și lumea toată. Trezeci și cinci de lei în trei săptămâni! Sărăcie curată. Și pentru atâta mană mare ce mai de minciuni spuse popilor și epitropilor! Ba că un liliac vrând să mănânce prescură a răsturnat un clondir de untdelemn, ba că un bolovan de pământ căzut din cuibul rândunicii de la fereastra altarului a spart altul, ba că o lumânare aruncată din nebagare de samă a ars toate mucurile din iconostas și altele și altele, care au cam început să nu mai aibă crezământ. Nu e de tine paraziseria, Ioniță dragă; ea nu aduce gheliruri⁷ multe, și ție-ți trebuie bani mulți; bălaia o să înțarce pe curând, căci minciunile tale nu mai au trecere și Stăncuței tale îl trebuie cam multe de iarnă. De, ce să fac eu acum cuăști trezeci și cinci de lei? Ce să-i cumpăr mai întâi? Grodinapul⁸ și *belicosa*⁹ sunt scumpe foc de nu te poți lipi de ele, ațica¹⁰ și micatonul nu sunt de ea, căci nu voiesc odată cu capul să se poarte drăguța mea ca mahalagioaicele; cat să-i iau o rochie de citarie¹¹, o cațaveică de cutnie¹² și un fes de Smirna. Pentru astea

⁶ rubiá s. f., pl. iele (turc. [d. ar.] *rubüé*, sfert. V. rupie). O veche monetă turcească de aur (un sfert de *irmilic*, adică 5 lei vechi sau 25 de piaștri).

⁷ ghelir s. n. [At: FILIMON, C. II, 341 / Pl: ~uri / E: tc *gelir*] (Tci; fam)

1 Venit. 2 Câștig obținut fără muncă. 3 Chilipir.

⁸ grodináp n. (rus. grodenápłi, d. fr. *gros de Naples*). Vechi. Pop. Un fel de pânză de mătase care se făcea la început la Neapole.

⁹ belle cose (it.): lucruri frumoase

¹⁰ ațică s. f. Pânză de bumbac, rară și subțire. – Ață + suf. -ică.

¹¹ citarie, vezi citareá s. f. (Înv.) Stofă fină cu dungii, din care se făceau anteriele. [Var.: citarie s. f.] – Din tc. *çitäre*.

¹² cútnie, cutnii, s. f. Țesătură din mătase și bumbac. – Din tc. *kutni*.

toate îmi trebuie 200 lei bătuți pe muchie, și lumânările și untdelemnul îmi aduc numai treizeci și cinci. Ce e de făcut? Cum dracu să încherbez¹³ suma ce nu se ajunge? Simbria mi-o luai pe o jumătate ele an înainte la Sf. Ilie, când îi făcui salba de mahmudele; să mai dau pui de giol¹⁴ pe la Maica Domnului cum făcui când îi luai cerceii de mărgean și paftalele cu mărgăritare nu mai e pomană, căci ghiulul de diamant ce-l ștersei ca s-o înțolesc pe Stăncuța mea îmi luă din mână cheile bisericii. Ce să fac? Cum s-o scot la cale nu mă taie de loc capul. Mai sunt la icoană alte scule și mai și ca ghiulul furat; aș prinde pe ele parale bunicile, dar cum să pun mână pe proclata¹⁵ de cheie? În deșert îmi bat capul, că nimic nu-mi dă prin gând ca să ies la sfârșit bun. Trebuie să mai am puțină răbdare și apoi văzând și făcând.

După ce termină acest lung și instructiv monolog, paraziserul nostru, în care practicarea celor sfinte săzise atâta respect de ele, scoase din ladă o boccea mare de pânză cadrilată și după ce o așternu jos, puse într-însa mucurile de lumânări, apoi o legă bine, se duse la fereastră, deschise gratiile ca o ușcioară, căci erau

¹³ închelbá, închelbez, vb. I. Tranz. (Reg.) A aduna la un loc; a înjgheba. [Var.: încherbá vb. I.]

¹⁴ giol s. n., pl. inuzitat -uri (turc. *ğül* și *çul*, cerga, după Șaîn. „totalitate”). Munt. Numărul de arșice pus la joc de fiecare jucător. *A da pui de giol*, a câștiga toate arșicele, (fig.) a șterpeli, a fura. V. gioală.

¹⁵ proclét, -ă, procleți, -te, adj. 1. (Înv.; adesea substantivat) Care a fost excomunicat, anatemitizat, blestemat; eretic; p. ext. păgân, necredincios.

2. (Reg.; adesea substantivat) Ticălos, rău, păcătos, ipocrit. 3. (Reg.) Grozav, strașnic, cumplit. – Din bg. *proklet*.

puse pe țâțani ce se încuiiau pe dinăuntru, deschise și geamurile, apoi luă tolba cu luminări în spinare și cele trei clondire în brațe, se sui în pat și după ce se strecură pe fereastră, sari în stradă drept în fața porții banului lui Popazu, și tăie într-o fugă drumul de-a curmezișul. Deși pe atunci nu erau nici lămpi, nici gardiști de noapte și nici măcar vestitul cine e acolo, amicul negustorilor de teapa lui, totuși, se lipi bine de zidul hanului, merse în fugă pe sub strașina lui cea largă și nu se opri până ce nu se văzu în fața unei prăvălioare îngropate pe jumătate în pământ; ajungând acolo se apropie de obloanele prăvăliei, bătu de trei ori în geamuri și apoi stătu în loc nemișcat. După puține momente de tăcere se auzi ieșind dinăuntru o voce răgușită de om somnuros care strigă:

— Cine e acolo?

— Eu, chir Alexe, răspunse paraziserul, eu, Ioniță

Tunsul.

— A, tu ești? Ce vrei?

— Ce fel ce vreau? Ai uitat vorba noastră de cu ziuă?

— Că bine zici! Dar de ce vii frățioare așa de târziu?

— Ce să-i faci? Acum am scăpat.

— E încai ceva de povara ta?

— Da, bunicică.

— Să nu mă faci, nenisorule, să-mi stric somnul pentru lucru de nimic.

— Fii pe pace.

Ușa prăvălioarei se deschise după o așteptare de câteva minute și peste un quart de oră Tunsu se

întoarce spre casă cu tolba și clondirele goale și în mână cu câteva rubiele.

— Acum să îngrijim de sumulița cea mai groasă, strigă Ioniță sărind în cămara sa și închizând geamurile și gratiile de fier. Mi-a trăsnet prin cap o născocire îndrăzneată: ce-o ieși să iasă fuga la taica duhovnicul?

Pronunțând aceste cuvinte, deschise binișor ușa chiliei sale, ieși afară în curtea bisericii și se îndreptă în vârful degetelor picioarelor spre casa lui taica Duhovnicul.

II. Sacrilegiul

Ajungând în dreptul ușii pridvorului casei preotului, scoase din adâncul buzunar al anteriorului său un cârlig de fier subțirel și îl vârî în broasca ușii care era încuiată; după două învârtituri făcute cu multă îndemănare, zăvorul broaștei se trase fără de zgomot, ușa se deschise binișor și într-o clipă Tunsu fu în pridvor. De acolo merse înainte și dădu iar de-o ușă încuiată, păși fără să facă zgomot pe scândurile tindei, se apropie de ușa camerei unde dormea preotul și care se întâmplase a fi deschisă și, aruncându-și ochii înăuntru, rămase în loc cuprins de groază, căci zări în mijlocul întunecului două lumini ca două stele depărtate îndreptându-se țintă spre el. Astă vedenie îi înfurnică tot corpul de groază și pe-aci fu s-o tulsească înapoi, dar după puțină gândire prinse nițel curaj, se uită spre acele stele mai cu atenție și în final zări în obscuritatea neagră siluetă a unei pisici care se deșteptase din culcușul său sperioasă de vederea unui om strein ce băjbăia prin întunec.

După ce-i veni inima la loc, se apropie de cuiul de sub icoane, de care atârname după vecernie cheile bisericii, trase cu urechea ca să se încredințeze dacă preotul doarme sau e deștept, și auzindu-l că sforăie, făcu din instinct două-trei cruci și apoi puse mâna pe cheie, o luă din locul ei, ieși binișor în tindă, încuie cu cârligul ușa la loc, încuie și pe-aceea a pridvorului și trăgând după sine ușcioara grădiniței de dinaintea casei, dădu fuga spre biserică și o descuie pe dată.

Ați intrat, iubii lectori, vreodată noaptea și fără lumină într-o biserică mare? Nimic mai impozant și mai înfiorător ca aspectul ce vi se desfășură înaintea ochilor la lumina licărindă a candelii ce arde vecinic înaintea inonel Maicii Domnului. Acele bolți înalte și mai profunde, imense ca și infinitul, acei pereți sumbri prin colorit, pe care întunerecul îi face și mai sumbri, care vi se par a fi un imens câmp de luptă pentru feluritele umbre proiectate de capricioasa fâlfăială a candelii, acele ferestre strâmte și lungărețe prin care se strecoară când răzbește câte o dungă din argintia lumină a lunii, atâtea și atâtea fantasma alburii ce par rătăcînd în acel dedal de obscuritate. În fine, acele icoane și șfeșnice, care se măresc peste măsură și se transformă în atâtea vedenii cu forme înspăimântătoare. Toate acestea adunate la un loc și înfășurate și mărite prin adâncă obscuritate, te face fără de voie să te înfiozezi și să te transporti într-o lume de năluciri. Pardoseala de piatră are un răsunset sinistru, ca și cum atmosfera ar fi plină de mii de ecouri, și răceala de piatră care în timpul nopții e îndoit mai pătrunzătoare, te face să crezi că te scobori într-un mormânt. Pe timpul ploios crivățul țipă cobitor

învârtindu-se prin cupola catehumenului¹⁶ și pe timp senin liliicii ce intră prin câte un geam spart produc pe sus un zgomot sinistru care te face să te înfiozezi. În această imensă maiestate ființa omului se reduce la propria sa micime, și oricât de egoist ar fi muritorul, recunoaște cât de măreț e veșnicul infinit.

Pe când filosoful, omul cu concepții înalte, este muncit de asemenea gândiri mărețe, omul cu imaginația strâmtă este cuprins de spaimă și, fără să vrea, își pleacă fruntea înaintea maiestății locașului divin. Asemenea sentimente cuprinse și pe Tunsu când trecu dincolo de ușa ce deschisese, și se văzu în fața acelu sumbru și impozant tablou. De când se pomenise el pe lume, din mica sa copilărie crescuse pe piatra bisericii și nu știa ce este frica. Basmale cu strigoii și pricolicii la el nu aveau trecere. În biserică intrase pe întunerec de nenumărate ori fără pic de lumină și cu toate acestea în acea noapte tresări în fața acestui spectacol și fu cât pe-aci să fugă înapoi înfricoșat și cu inima zdrobită de remușcare, fiindcă conștiința sa îi spunea că crima i-a povățuit pașii în acea oră înaintată în sfântul locaș și dorința de-a comite un sacrilegiu i-a pus cheia bisericii în mână.

Ar fi fugit dacă lăcomia de argint n-ar fi fost mai mare ca spaima și dacă culpabila sa pasiune n-ar fi fost mai puternică ca respectul ce-i inspira sfântul locaș. Făcu dar un pas și încă câțiva până ce se văzu în mijlocul bisericii, dar ajungând sub cupola cea mare și în fața

¹⁶ catehúmen, ~ă s. m. f. [At: DOSOFTEI, MOL., ap. DA ms / V: ~ecu~, -tîh~ / Pl: ~i, ~e / E: lat *catechumenus*] Persoană care învață preceptele religiei creștine spre a se pregăti pentru primirea botezului.